

УДК 657

Особливості методики складання фінансової звітності страховими компаніями при застосуванні МСФЗ

Олена Олексіївна Лаврова,
аспірант

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Розглянуто склад і зміст фінансової звітності страхових компаній України, що складена згідно з вимогами МСФЗ, виокремлено особливості формування показників такої звітності за МСБО та П(с)БО і запропоновано шляхи усунення різниць в оцінках показників.

Ключові слова: Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, Міжнародні стандарти фінансової звітності, оцінка і визнання, показники звітності, страховик, фінансова звітність.

Постановка проблеми. Страхові компанії України, як суб'єкти небанківського сектору фінансового ринку, займають його левову частку. Їх платоспроможність і фінансова стійкість є необхідною умовою стабільного функціонування всієї фінансової системи країни. Функцію нагляду за станом і рівнем покриття зобов'язань страховиками покладено на державу в особі уповноважених органів, передусім – Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг), а також, опосередковано, на Державну службу фінансового моніторингу України тощо.

Головним джерелом інформації, потрібної для оцінки фінансово-майнового стану, платоспроможності, надійності та інвестиційної привабливості, виступає фінансова звітність страхової компанії.

Як відомо, починаючи з 2013 року, страховики України зобов'язані застосовувати Міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – МСФЗ). Тобто формуючи звітність за 2012 рік, страховики визначали склад показників та їхній зміст саме із застосуванням міжнародних стандартів. Відповідно, в умовах динамічного реформування всієї системи бухгалтерського обліку в Україні постає необхідність глибинного дослідження узгодженості її та відповідності світовим вимогам. Фінансові установи стали своєрідним «пілотним проектом» у сфері застосування МСФЗ у нашій країні, і якщо банківський сектор готувався до такого переходу давно і планомірно (входячи зі Стратегії застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 № 911-р), то небанківські фінансові установи не отримали гідного нормативного і методичного супроводу цього процесу. Отже, дослідження особливостей формування та наповнення фінансової звітності зокрема страховими компаніями України на нормативному та методичному рівнях набуває особливої актуальності.

Відповідно, **метою** нашого дослідження виступає виокремлення складу звітності страхових компаній у сучасних умовах і формулювання методики утворення її показників. Згідно з визначеною метою в роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- окреслення складу звітності страхових компаній у контексті імплементації МСФЗ;
- формулювання переліку показників окремих форм звітності страхових компаній;
- виокремлення особливостей утворення зазначених показників із урахуванням вимог Міжнародних стандартів звітності та бухгалтерського обліку, а також вітчизняних стандартів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню умов переходу до міжнародних стандартів обліку та звітності українськими суб'єктами господарювання присвячено перш за все увагу аналітиків Міністерства фінансів України, Аудиторської палати України, Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України тощо. Особливості бухгалтерського обліку, а відповідно і звітності страхових компаній детально розкрито у працях таких вітчизняних науковців, як В. Д. Базилевич, О. О. Гаманкова, М. В. Мних, С. С. Осадець, В. Й. Плиса та інших. Проте динамічний розвиток сфери бухгалтерського обліку і страхового ринку зумовлює необхідність дослідження прикладних аспектів формування звітності в єдності з теоретичними основами саме в сучасних умовах.

Обґрунтування отриманих результатів. Склад фінансової звітності страхових компаній, як й інших юридичних осіб, що зобов'язані подавати фінансову звітність, визначається вимогами Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [далі НП(с)БО 1] [1]. Окрім того, цей стандарт визначає також мету, призначення та зміст окремих форм звітності (*табл. 1*).

Таблиця 1

Склад річної фінансової звітності страхових компаній України

Форма звітності	Мета і призначення форми	Зміст форми звітності
Баланс (звіт про фінансовий стан)	Надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про майновий стан страхової компанії	Відображаються активи (основні та оборотні засоби, у т. ч. грошові кошти), зобов'язання і власний капітал підприємства

Закінчення табл. 1

Форма звітності	Мета і призначення форми	Зміст форми звітності
Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)	Надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про результати діяльності, дохідність і прибутковість компанії	Розкривається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід і сукупний дохід страхової компанії за звітний період
Звіт про рух грошових коштів	Надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про обсяги і рух грошових коштів страхової компанії	Наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
Звіт про власний капітал	Надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про обсяги, структуру і рух капіталу та страхових резервів компанії	Розкривається інформація про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду
Примітки до фінансової звітності	Надання необхідних пояснень, уточнень і розкриття нерозкритої суттєвої інформації	Надається деталізація суттєвої інформації та пояснення методики трансформації показників відповідно до вимог МСФЗ

Перелік показників фінансової звітності визначається самими страховиками виходячи з вимог національних і міжнародних стандартів. Головною вимогою є суттєвість інформації, яку треба розкрити.

МСФЗ 1 «Перше застосування МСФЗ», МСФЗ 4 «Страхові контракти» та інші стандарти не наводять ні структури, ні переліку показників звітності. А от у НП(с)БО наведено рекомендований перелік показників звітності, що викладені логічно і структуровано. Таким чином, аналіз складу та змісту показників фінансової звітності страхових компаній доцільно проводити саме в розрізі вимог національних стандартів.

Виходячи з особливостей діяльності страхових компаній, їхній баланс повинен розкривати основні аспекти фінансового стану компанії та характеризу-

вати обсяги фінансових інструментів, у т. ч. коштів у банках, цінних паперів тощо (як основного напрямку розміщення коштів страхових резервів компанії), власного (у т. ч. резервного) і залученого капіталу. Звіт про фінансові результати включає в себе інформацію про всі види доходів компанії та її витрати за видами діяльності. Показники даних звітів ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку та формуються із залишків або оборотів за відповідними рахунками. Формування показників звітності за міжнародними стандартами відбувається за таким же механізмом, але методи оцінки активів і пасивів часто застосовуються різні. Відповідно, при застосуванні МСФЗ, поряд із П(с)БО, можливе виникнення невідповідностей оцінок або викривлення представленої інформації (табл. 2).

Таблиця 2

Склад і зміст показників Балансу та Звіту про фінансові результати страховиків України

Показник	За П(с)БО	За МСФЗ	Підстави відхилень показників
<i>Баланс (Звіт про фінансовий стан)</i>			
Основні засоби	Об'єкт основних засобів визнається активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство / установа отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання і вартість його може бути достовірно визначена. Відображаються за первісною вартістю з вирахуванням зносу [П(с)БО 7 та МСБО 16]	Різниця в оцінці виникає при нарахуванні амортизації. При використанні МСБО собівартість активу розподіляється системно і переважно рівними частинами протягом строку використання об'єкта. При використанні П(с)БО нарахування амортизації відбувається за одним із національних методів, що покликані мінімізувати обсяги валових затрат і максимізувати обсяги оподаткованого прибутку	
Довгострокові / Поточні фінансові інвестиції	Оцінюються за собівартістю або справедливою вартістю. Їх вартість відображається із урахуванням амортизації	МСФЗ 9 дозволяє відображати інформацію про фінансові інвестиції лише у примітках. Також цей стандарт дозволяє відображення фінансових інструментів за їхньою справедливою вартістю, якщо вона значно перевищує амортизовану. П(с)БО 12 передбачає для таких інвестицій систему дисконтів та премій. Таким чином, оцінка фінансових інвестицій, що буде зроблена за МСФЗ, може бути вищою, ніж за методиками П(с)БО	
Інші необоротні активи	Включатиме вартість активів, що не включено до попередніх показників, але сукупна вартість яких є суттєвою	Слід зазначити, що оцінка нематеріальних активів (перш за все спеціалізованого програмного забезпечення та інтелектуальної власності) в Україні завжди нижча за вартість цих активів в іноземних компаніях (що зумовлено слабким розвитком ринку інтелектуальної власності)	
Дебіторська заборгованість	Визнається фінансовим активом, але виділена в окрему категорію, що відображається за чистою вартістю реалізації. Включається до складу фінансових інструментів	Сума дебіторської заборгованості згідно з вимогами П(с)БО 10 не підлягає амортизації, а може бути зменшена лише на обсяг безнадійної. А от згідно з МСФЗ 7 і 9 суми амортизуються, хоч і в меншій частині. Це зумовлено визнанням цінності вартості грошей у часі. Таким чином обсяги дебіторської заборгованості, визначені згідно з П(с)БО, перевищуватимуть оцінку за МСФЗ	

Показник	За П(с)БО	За МСФЗ	Підстави відхилень показників
Грошові кошти та їх еквіваленти	Визнано окремою категорією активів, інформація щодо обсягів якої є суттєвою. Виступає окремим суттєвим елементом фінансових активів		Відхилення у вартості активів не простежується. Вплив зміни валютних курсів, урахуваючи обмеження, що існують в Україні для страховиків щодо обсягів іноземної валюти, не суттєвий
Статутний капітал	Відображається сума сплаченого власного капіталу		При використанні МСФЗ сума власного капіталу може змінюватись у різних звітних періодах залежно від переоцінок фінансових інструментів, що входять до його складу. При використанні вітчизняного законодавства такі суми відносять до коригувань інших елементів власного капіталу
Додатковий вкладений капітал	Відображають суми власного вкладеного капіталу, що не включені до статутного	Включають до сум сплаченого капіталу	Різниця в оцінках виникає лише при відображенні окремих елементів капіталу. При оцінці сукупного обсягу власного капіталу страхової компанії такі різниці нівелюються в загальній сумі. МСФЗ 4 дозволяє в деяких випадках не розгортати окремо частку перестраховиків
Резервний капітал	Страховими компаніями включаються суми страхових резервів, що виступають ключовим показником при оцінці надійності страховика. При використанні МСФЗ доречне застосування терміна «Капітальні резерви» або ж «Страхові резерви»		Різниця в оцінці показника виникає ще на етапі розрахунку обсягів відрахувань до математичних і технічних резервів. Обсяги таких відрахувань установлює уряд кожної країни самостійно, а також він напряму залежить від частки перестраховування ризиків компанії. МСФЗ 4 дозволяє в деяких випадках не розгортати окремо частку перестраховиків
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Вказують суми чистого нерозподіленого прибутку	Вказують суми емісійного доходу і частку прибутку, спрямовану на рефінансування діяльності	Формування кінцевого показника відбувається за різними методиками, проте його обсяги залежать лише від прибутковості діяльності страховика. При застосуванні МСФЗ та П(с)БО до складу прибутку як елементу власного капіталу включено всі джерела його отримання
Забезпеченні витрат і платежів	Поділяють на забезпечення виплат працівникам та інших платежів		При застосуванні МСФЗ забезпечення виплат працівникам можливо визнати актуарними збитками і включити до складу витрат, що призведе до зниження суми оподаткованого прибутку
Довгострокові / Поточні зобов'язання	Включають зобов'язання, оцінка яких може бути достовірно визначена	МСФЗ 4 вимагає до включення зобов'язань страховика не лише виплат, що вже визнані, а й сум можливих майбутніх виплат після перевірки їх адекватності	Різниця в оцінках виникає при визнанні зобов'язань за договорами страхування. При використанні МСФЗ 4, МСБО 8 та МСБО 37 виключення зобов'язання за договором страхування відбувається при його припиненні. При використанні П(с)БО зобов'язання за договором страхування визнається при настанні страхового випадку та визнанні необхідності виплат страхового відшкодування. Окрім того, зобов'язання за компонентами депозиту при застосуванні МСФЗ виокремлено в окрему групу
Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)			
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Відображають валові надходження страхової компанії від основної діяльності	Відображають суму, що скоригована на обсяги актуарного або фактичного впливу зміни ряду факторів	При застосуванні МСФЗ 4 обсяги доходів від основної діяльності коригуються на вплив факторів зміни вартості страхового контракту як окремого фінансового інструменту, а саме зменшення корисності активів перестраховування, перевірки адекватності зобов'язань, зміни в облікових політиках, поточної процентної ставки тощо
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Відображають суми всіх витрат, що пов'язані зі здійсненням основної діяльності	Не виділяють в окрему категорію при застосуванні МСФЗ. Може включатися сума виплати страхових відшкодувань	Суми витрат, що пов'язані з укладенням та обслуговуванням страхових контрактів, при застосуванні МСФЗ 4 включено до сукупних витрат діяльності. Значно більшу увагу приділено втратам від переоцінки фінансових інструментів компанії витратам на виплати за компонентами депозиту, що обліковуються окремо, а також обсягам страхових виплат
Валовий прибуток / збиток	Виступає арифметично розрахованою величиною.	Виступає розрахунковою аналітичною величиною, що може враховувати актуарний вплив зовнішнього середовища	Урахуваючи, що при застосуванні МСФЗ страховик має ширші можливості для визнання своїх ризиків за фінансовими інструментами витратами, ця величина може буде нижчою
Дохід / Втрати від участі в капіталі	Відображаються суми, що отримані / втрачені від часток, що обліковуються за методом участі в капіталі		Методи нарахування та визнання доходів / втрат за ПСБО та МСФЗ дуже близькі. Тож виникнення різниць сумнівне
Інші доходи / витрати	До складу даного показника включаються раніше не відображені суми доходів / витрат		Різниця виникають через різні методики визнання втрат, що пов'язані з отриманням таких доходів

Закінчення табл. 2

Показник	За П(с)БО	За МСФЗ	Підстави відхилень показників
Податок на прибуток від звичайної діяльності	Відображається загальна сума нарахованого поточного податку на прибуток у звітному періоді		Значення показника залежить від методів і ставок нарахування податку в кожній країні
Чистий прибуток / збиток	Арифметично розрахована величина		
Елементи операційних витрат (за елементами)	Розкриваються витрати за їх спрямуванням	Передбачено розподіл витрат за їх характером або функціями	При складанні звітності страхових компаній доречніше використати розподіл витрат за функціями, ніж за елементами. Таким чином, розкриваються і суми виплачених страхових відшкодувань, і витрати власного утримання, і фінансові втрати тощо

Примітка. Складено на підставі П(с)БО, МСБО, МСФЗ, КТМФЗ і ПКТ.

Отже, як видно з *табл. 2*, при використанні МСФЗ для складання звітності та чинних вимог П(с)БО для цілей бухгалтерського обліку за більшістю показників фінансової звітності існують підстави для викривлення інформації. Інформація, що наводиться у Звіті про рух грошових коштів і Звіті про власний капітал, виступає деталізацією формування відповідних показників Балансу. Таким чином, значення наведених показників цих звітів зазнаватимуть аналогічного впливу. Для коригування викривлень і пояснення відхилень слугують Примітки до річної фінансової звітності. Саме завдяки їхньому нерегламентованому складу і структурі можливе розкриття всієї необхідної інформації.

Висновок. Таким чином, при використанні страховими компаніями України МСФЗ для складання звітності та НП(с)БО для цілей бухгалтерського обліку виникає низка викривлень показників її показників. Тобто відбувається порушення як основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні (повноти висвітлення, достовірності інформації тощо), так і концептуальної основи фінансової звітності, що видана Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Для усунення різниць показників використовують цілу систему уточнень і пояснень, що вимагає додаткових затрат праці та часу бухгалтерської служби страхової компанії. Для достовірності фінансової звітності страховики змушені використовувати один із двох методів адаптації даних обліку до вимог звітності: або паралельне ведення обліку за МСБО і П(с)БО, або створення спеціалізованих механізмів трансформації даних. Обидва шляхи передбачають понесення суттєвих додаткових затрат: на спеціалізоване програмне забезпечення, додаткову оплату праці бухгалтерів і спеціалістів з аналітичних розрахунків, послуги аудиторів з підтвердження достовірності такої звітності. Отже, можливим стає і порушення принципу економічності обліку. Найпростішим механізмом нівелювання впливу окреслених проблем стане прийняття до обов'язкового використання страховиками України, як і суб'єктами всього фінансового ринку, не лише МСФЗ, а й МСБО. Адже вимоги до показників звітності ґрунтуються на осно-

вах їх визнання та оцінок. Незважаючи на близькість національних стандартів обліку до міжнародних, різниця все ж залишається суттєвою, а викривлення звітної інформації здатне провокувати несправедливу оцінку фінансово-майнового стану страхових компаній, їх надійності, платоспроможності та стійкості. Таким чином, постає гостра необхідність розробки нормативно-правового забезпечення механізму переходу страховиків України до МСБО, що враховував би особливості податкового законодавства та реалій фінансового ринку України.

Ключовими елементами такого механізму мають стати:

- ухвалення міжнародних стандартів визнання, оцінки і нарахування амортизації основних засобів, у т. ч. нематеріальних активів;
- імплементація міжнародних стандартів оцінки фінансових інструментів та їх класифікації. Слід зазначити, що страховий контракт може виступати фінансовим інструментом і мати певну вартість. Із розвитком ринку страхування життя і довгострокового інвестиційного страхування постає гостра необхідність розділення таких договорів на компоненти страхування, депозиту і вбудованих похідних фінансових інструментів. Такі механізми дозволяють проводити перевірку адекватності зобов'язань і давати їм точну достовірну оцінку;
- виокремлення страхових резервів із сукупної вартості власного капіталу страховика. Такі суми можуть бути зараховані до складу власного капіталу лише по завершенні терміну конкретного договору страхування, а суми резервів за чинними договорами в міжнародній практиці прийнято визнавати актуарними забезпеченнями або зобов'язаннями (залежно від виду договору страхування).

Формулювання таких ключових механізмів та алгоритмів дозволяє уникнути різниць в оцінках активів і пасивів страхових компаній при застосуванні МСФЗ на всіх етапах обліку за основними специфічними об'єктами.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку : затверджено Наказом Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. МСФЗ, МСБО, КТМФЗ, ПКТ (Редакція на 01.01.2013 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

Summary. This article deals with the structure and content of the financial reports of insurance companies of Ukraine, prepared in accordance with IFRS, determined peculiarities of indicators such reporting under IAS and national standards and the ways of eliminating differences in estimates of performance.

Keywords: International Accounting Standards, International Financial Reporting Standards, assessment and recognition, performance reporting, insurer financial statements.